ASPECTE SOCIO-JURIDICE ALE SUICIDULUI CA FORMĂ PARTICULARĂ A VIOLENȚEI

SOCIO-LEGAL ASPECTS OF SUICIDE AS A PARTICULAR FORM OF VIOLENCE

CZU: 316.624:343.614 **https://doi.org/10.59295/spd2024s.99**

Oxana ISAC,
ORCID: 0000-0002-1781-0566
e-mail: o.isac1808@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The author analyzes the socio-legal aspects of suicide as a particular form of violence, highlights its correlation with criminal forms of violence. A distinct attention is given to the crime of committing suicide, the shortcomings of the criminal law, which incriminates it, are specified and the proposals for its modification are appreciated. In the context of the fact that in the Republic of Moldova the number of women who report acts of violence by their current partner to the police is very small (8.4%), most of the time, women do not believe that reporting experiences of violence would offer them protection. According to victims, even when the violence is reported, the effects and bringing the perpetrator to justice and the punishments meted out are questionable. These stereotypes and prejudices reinforced by friends, relatives, representatives of various authorities, perpetuated by religious institutions, cause women to suffer in silence, increasing the risk of suicidal behavior.*

Keywords: *crime, determination to commit suicide, deviance, suicide, violence.*
Cuvinte-cheie*: criminalitate, determinare la suicid, devianță, suicid, violență.*

INTRODUCERE

Violența împotriva femeilor este o încălcare gravă a drepturilor omului și prezintă o consecință a inegalității de gen în țară. Peste 63 % dintre femei și fete în vârstă de 15-65 au suferit în urma a cel puțin o formă de violență în timpul vieții lor. Îngrijorător este faptul că anual, în Republica Moldova circa 40 de femei își pierd viața în urma actelor de violență suferite în familie. Situațiile de criză cu care se confruntă societatea noastră au agravat mult situația femeilor și au dus la o escaladare a violenței împotriva femeilor din cauza accesului limitat la servicii de asistență, plasament și justiție.

Studiile demonstrează că în Republica Moldova circa 73% de femei au fost supuse cel puțin unei forme de violență din partea partenerului intim la un moment dat în viață. Violența psihologică constituie cea mai răspândită formă de violență - 71%, fiind urmată de cea fizică - 33%, ceea ce este mult peste media UE. Studiul OSCE a constat că în Republica Moldova violența în familie este un fenomen frecvent, iar impactul violenței poate fi grav și de lungă durată. Peste jumătate (55%) din femeile țării noastre, de patru

ori mai mult decât în UE (14%), consideră violența în familie drept o chestiune privată care trebuie soluționată în cadrul familiei. Aceste stereotipuri și prejudecăți întărite de prieteni, rude, reprezentanți ai diferitor autorități, perpetuate de instituții religioase, determină femeile să sufere în tăcere. Numărul femeilor care raportează la Poliție actele de violență din partea partenerului actual în Republica Moldova este foarte mic – 8,4%. De cele mai multe ori, femeile nu cred că raportarea experiențelor de violență le-ar oferi protecție. În opinia victimelor, chiar și atunci când violența este raportată, efectele și aducerea agresorului în fața justiției și pedepsele aplicate sunt discutabile.

În acest context de idei, se evienţiază o problemă cu un grad de pericoluzitate extrem de mare ce ține de provocarea comportamentelor suicidare la femei cauzate de acte de violență suferite în familie, în special din grupurile vulnerabile. Ne referim la cazurile de determinare la suicid prin violență.

MATERIALE ȘI METODE

Evaluarea Strategiei naționale privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie (2018-2022) [7] a remarcat că Republica Moldova a înregistrat progrese importante în dezvoltarea sistemului de prevenire și combatere a violenței față de femei și a violenței în familie printre care: perfecționarea continuă a cadrului normativ și instituțional, instruirea specialiștilor și oferirea unor mecanisme de răspuns coordonate, instituirea unor servicii noi de plasament pentru victimele violenței în familie și a unui serviciu pentru copiii victime sau martori ai infracțiunilor, instituirea Comisiei de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor, creșterea numărului de ordine de restricție și ordonanțelor de protecție emise și a numărului de persoane asistate în centrele de plasament, elaborarea cadrului operațional sectorial și intersectorial pentru specialiștii care răspund la cazurile de violență în familie și violență sexuală.

În același timp, în rezultatul evaluării au fost constatate restanțe în ceea ce privește realizarea obiectivelor propuse, printre care insuficiența acțiunilor de prevenire în domeniu, lipsa serviciilor de plasament pentru femeile victime pe întreg teritoriul țării, lipsa serviciilor specializate pentru victimele violenței sexuale, neexecutarea ordonanțelor de protecție și tergiversarea examinării cauzelor de violență în familie și violență sexuală, lipsa resurselor financiare alocate acestui domeniu de către autoritățile publice locale și centrale și lipsa unui cadru instituțional consolidat responsabil de domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie și a violenței sexuale la nivel local, lipsa capacității de coordonare a intervențiilor intersectoriale la nivel local, lipsa colectării armonizate și dezagregate corespunzător a datelor statistice între diferite sisteme, etc.

Rezultatul scontat al Programului până în 2027 este o reducere a prevalenței tuturor formelor de violență împotriva femeilor și fetelor și a violenței în familie, însoțită de creșterea numărului de cazuri raportate la poliție și a cazurilor penale intentate și condamnărilor pentru actele de violență împotriva femeilor și violenței în familie. Accentul este plasat pe intervenția și prevenirea timpurie a cazurilor de violență, astfel încât un

număr redus de femei să ajungă în situații de criză, iar fiecare victimă și copiii ei să primească sprijinul de care are nevoie la momentul potrivit pentru a obține schimbarea vieții lor pe termen lung.

Raportul de Evaluare a implementării Strategiei naționale privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie (2018-2022) a constatat restanțe semnificative în ceea ce privește realizarea obiectivelor propuse în acest document. Violența împotriva femeilor și violența în familie continuă să fie larg răspândite și sistemice în Moldova. Estimările reprezentative anterioare sugerează că mai mult de 63 % dintre femei și fete în vârstă de 15-65 au experimentat cel puțin o formă de violență în timpul vieții lor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Fapta de determinare la sinucidere este incriminată în art. 150 din Codul Penal al Republicii Moldova [3], potrivit căruia: „*Determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere prin persecutare, clevetire, jignire sau înjosire sistematică a demnităţii victimei de către cel vinovat se pedepseşte cu închisoarea până la 4 ani*.” Din punct de vedere penal, prin determinare se înțelege aducerea victimei în situația de a lua hotărârea de a se sinucide, fie insuflându-i-se ideea de sinucidere (când victima nu se gândise la o asemenea posibilitate), fie prin convingerea victimei (atunci când aceasta avea încă îndoieli cu privire la luarea unei astfel de hotărâri).

Determinarea poate fi realizată verbal, în scris (inclusiv prin prezentarea unor înscrisuri care atestă fapte neadevărate (o boală incurabilă a victimei sau decesul unei persoane apropiate) sau pe alte căi posibile [2, p. 343]. Ideea de sinucidere a victimei poate fi însuflată de făptuitor, de la victimă sau de la o terță persoană. Dacă victima nu a decis liber asupra îndemnului venit de la făptuitor, ci a fost constrânsă de acesta să se sinucidă, fapta urmează a fi calificată ca omor. În sensul dat, trebuie ținut cont de faptul că în contextul infracțiunii prevăzute de art. 145 din CP al RM (Omorul intenționat) victima este constrânsă fizic sau moral (psihic) să se împuște, să se înjunghie, să se arunce de la înălțime etc. În acest caz, victima nu mai are libertatea de a alege între viață sau moarte, ci acționează ca un instrument în mâna făptuitorului [1, p. 235].

Astfel, nu poate fi vorba despre o hotărâre valabilă sub aspect juridic a victimei de a se sinucide, când capacitatea sa de evaluare a consecințelor actului și voința sa sunt paralizate de constrângerea exercitată de făptuitor. În mod similar, luarea de către victimă a hotărârii de a se sinucide trebuie- delimitată de încercarea victimei de a scăpa de pericolul cu care amenință făptuitorul. În ipoteza dată, dacă făptuitorul are intenția de a lipsi victima de viață, cele săvârșite fiind calificate în baza art. 145 din CP al RM.

Determinarea la sinucidere trebuie deosebită de înlesnirea sinuciderii, faptă care nu este incriminată de legislația penală a Republicii Moldova. Prin *înlesnire* se înțelege orice acțiune de sprijinire a victimei în realizarea hotărârii sale de a se sinucide. Înlesnirea sinuciderii constă în ajutorarea victimei de a se sinucide (prin procurarea de mijloace de sinucidere, prin sfaturi sau sugestii privind folosirea lor, înlăturarea piedicilor, paza

locului unde are loc sinuciderea etc.). Respectiv, înlesnirea sinuciderii totuși, nu trebuie sonfundată cu complicitatea la determinarea la sinucidere, caz în care răspunderea se stabilește în baza alin. (5) al art. 150 din CP al RM [2, p. 344].

Potrivit alin. (1) al art. 150 din CP al RM, metode de determinare la sinucidere sunt: persecutarea, clevetirea, jugnirea, înjosirea sistematică a demnității victimei. Oricare alte metode nu pot să apară în contextual săvârșirii infracțiunii de determinare la sinucidere. În același timp, este necesar ca metoda de determinare la sinucidere să aibă un caracter ilegal [1, p. 236]. Respectiv, nu pot fi considerate metode de comitere a unei astfel de infracțiuni: amenințarea adresată angajatului de a fi concediat din cauza incompetenței profesionale, amenințarea de a denunța persoana care a săvârșit o infracțiune sau o altă ilegalitate etc.

În cadrul alin. (2) al art. 150 din CP al RM sunt prevăzute o serie de circumstanțe care agravează răspunderea penală pentru infracțiunea de determinare la sinucidere. Astfel, „*Determinarea la sinucidere sau tentativă de sinucidere săvârșită: - față de un minor (lit. b); - față de o persoană care se află într-o dependență materială sau altă dependență față de cel vinovat (lit. c); - prin comportare plină de cruzime (lit. d), se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 6 ani.*”

Dincolo de incriminarea faptei de determinare la sinucidere în art. 150 din CP al RM, precizăm că în legea penală sunt stabilite pedepse severe pentru unele infracțiuni comiterea cărora ar determina victima la sinucidere, fie s-au soldat cu suicid. Astfel, constatăm că legea penală pedepsește nu doar determinarea la sinucidere prin persecutare, clevetire, jignire sau înjosire sistematică a demnității victimei, dar și determinarea la sinucidere (intenționat sau neintenționat) prin asemenea acțiuni precum: traficul de organe, țesuturi și celule umane, traficul de ființe umane, tortură, tratament inuman sau degradant, încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor, violență în familie, traficul de copii.

Cea mai gravă pedeapsă este prevăzută pentru traficul de copii soldat cu sinuciderea victimei (închisoare de la 15 la 20 ani), după care urmează traficul de ființe umane și traficul de organe, țesuturi și celule umane (cu închisoare de la 10 la 20 ani), iar cea mai ușoară pedeapsă este prevăzută pentru violența în familie (închisoare de la 6 la 12 ani). Pedepse mai puțin severe sunt stabilite și pentru determinarea la suicid din imprudență prin infracțiunea de tortură (închisoare de la 8 la 15 ani), tratament inuman sau degradant (închisoare de la 3 la 8 ani) și încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor (închisoare de la 2 la 6 ani – asemănător pedepsei aplicate pentru formele agravante ale determinării la sinucidere reglementată la art. 150 alin. (2) din CP al RM).

Un moment important ține de determinarea la tentativă de sinucidere, pentru care intervine răspunderea doar într-un singur caz (cu excepția art. 150 din CP al RM): violența în familie, fiind pasibilă de aceeași pedeapsă ca și însăși determinarea la suicid.

Perspectivele incriminării faptei de determinare la sinucidere. În ultimul timp, autoritățile au înregistrat o creștere a cauzelor penale pornite pe indicii prevăzute de art. 150 din CP al RM – Determinarea la suicid. Astfel, dacă în anul 2013 au fost pornite 8

cauze penale în care victime au fost minori, atunci în anul 2016 a fost deschisă urmărirea penală în 25 cauze penale, dintre care 11 victime minore și 14 mature [5]. Cu toate acestea totuși, constatăm că în raport cu numărul total de decese cauzate prin suicid inițierea de cauze penale în asemenea situații este totuși modestă. Potrivit specialiștilor, cauza constă în carențele ce caracterizează reglementarea penală în materie. Acest lucru în mare parte a fost confirmat de realitatea socială, care în ultimul timp, a fost bulversată practic de agravarea fenomenului suicidar în rândurile copiilor și adolescenților prin răspândirea jocului online, morbid, numit „balena albastră"(„blue whale" sau „синий кит").

Pe lângă efectul direct înregistrat – cauzele de suicid și tentativele de suicid, acest fenomen a scos la iveală și imperfecțiunea legii penale. Cea mai gravă carență în acest sens ține de lipsa incriminării determinării la sinucidere „*prin intermediul comunicațiilor electronice*", ceea ce presupune că la moment determinarea la sinucidere prin intermediul jocului „balena albastră" (sau oricare altul cu caracter online) nu este pasibilă de răspundere penală. Această carență a normei penale, precum și altele se propun a fi remediate de către autorități prin intermediul unui Proiect de lege cu privire la modificarea Codului Penal [6], axat în special pe: excluderea din descrierea infracțiunii a modalităților de comitere a acesteia, includerea unei noi modalități de comitere a infracțiunii („prin intermediul comunicațiilor electronice"),extinderea laturii obiective a infracțiunii prin incriminarea înlesnirii sinuciderii, diferențierea răspunderii făptașului în funcție de vârsta victimei (minor cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani și minor în vârstă de până la 14 ani), incriminarea faptei de determinare la sinucidere săvârșită asupra a două sau mai multe personae, excluderea circumstanței agravante de determinare la sinucidere sau la tentativă de sinucidere săvârșită prin comportare plină de cruzime.

Privite în ansamblu, aceste propuneri de modificare a normei penale ce incriminează „determinarea la sinucidere" sunt binevenite, întrucât pun accentul atât pe extinderea cercului de fapte care ar cădea sub incidența acestei norme, instituie unele circumstanțe agravante foarte importante pentru protecția, mai ales, a copiilor și prevenirea victimizării colective, cât și agravează substanțial pedeapsa penală pentru fapta de determinare la sinucidere sau la tentativă de sinucidere, precum și de înlesnire a sinuciderii unei persoane.

Totodată, o atenție distinctă trebuie acordată și problemei investigării cazurilor de deces în condiții suspecte. În acest sens, este relevant faptul că din numărul total de cazuri de suicid înregistrate în anul 2016 (546 de cazuri [4]), a fost deschisă urmărirea penală doar în 25 cauze penale. E posibil ca această cifră să nu reflecte numărul real al infracțiunilor de determinare la sinucidere comise în perioada de referință. Cauza acestei situații ar putea să rezide în activitatea carentă și ineficientă a organelor de drept cu competențe în domeniu.

În cazul în care survine decesul, investigația are o importanță și mai mare, având în vedere faptul că obiectivul esențial este de a asigura aplicarea efectivă a legislației naționale care protejează dreptul la viață. Scopul obligației menționate este unul de mijloace, nu de rezultate. Astfel, autoritățile trebuie să ia măsurile rezonabile aflate la

dispoziția lor pentru a asigura probele cu privire la incident. Orice deficiență în cadrul investigației care subminează capacitatea sa de a se stabili cauza morții, persoana sau persoanele responsabile, va risca să intre în conflict cu acest standard.

CONCLUZII

În concluzie, subliniem că suicidul este o problemă complexă și, prin urmare, eforturile de prevenire a sinuciderii necesită o coordonare și colaborare între mai multe sectoare ale societății, cum ar fi: sănătatea, educația, munca, agricultura, justiția, dreptul, politica și mass-media. Pentru coordonarea tuturor eforturilor și canalizarea lor spre o prevenire eficientă a suicidului este nevoie de un Program național de prevenire a suicidului, care să integreze toate măsurile luate în acest scop și să contureze, în general, politica statului în domeniu. Un loc important în cadrul acestei politici trebuie să revină incriminării faptei de determinare la sinucidere, într-o formulă care să cuprindă practic toate formele posibile de comitere a acesteia. În cele din urmă (dar nu ultimă ca importanță), o atenție distinctă trebuie acordată însăși procesului de investigare a unor asemenea cazuri, care trebuie să permită o cercetare efectivă și constatarea tuturor circumstanțelor care confirmă fie comiterea unei infracțiuni, fie a unui act autodistructiv.

REFERINȚE

1. Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea specială. Volumul I. Chișinău: S.n., 2011.
2. Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul I. Chișinău: S.n., 2015.
3. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009.
4. Indicatori preliminari în format prescurtat privind sănătatea populației și activitatea instituțiilor medico-sanitare pe anii 2015-2016. Centrul Național de Management în Sănătate. Chișinău, 2017.
5. Nota informativă la Proiectul de Hotărîre privind crearea unei Comisii speciale pentru elaborarea pachetului de modificări legislative în domeniul prevenirii suicidului. Inițiativă înregistrată la Biroul Permanent al Parlamentului Republicii Moldova de către deputatul Vl. Odnostalco la 20 martie 2017. [resurs electronic] În: www.parliament.md/Legislation Document.aspx?Id...6a9e... (accesat la 26.06.2024).
6. Proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova. [resurs electronic] În:http://particip.gov.md/public/documente/119/ro_4058_Proiectul.pdf (accesat la 11.06.2024).
7. Strategia națională privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie (2018-2022). [resurs electronic] În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128809&lang=ro (accesat la 16.05.2024).